

Τέχνης μαρτυρία

Του Νίκου Γ. Ευδάκη

1

Ένα νέφος πλανιέται πάνω από την επταετία των συνταγματαρχών. Παρά τα όσα έχουν γραφεί και ειπωθεί, η πρόσφατη ιστορία είναι ένα νέφος εξωραϊσμού και απωθήσεων. Εξωραϊζεται η αντίσταση, και απωθείται η συλλογική ντροπή. Έως ότου όμως γραφεί ψύχραμα η ιστορία της δικτατορίας που εξευτέλισε τον εγχώριο κοινοβουλευτισμό και οδήγησε στην απώλεια της Κύπρου, ένας τρόπος να ξαναβλέπουμε τον βίο μας είναι οι προσωπικές μαρτυρίες και οι καταγραφές στην τέχνη. Η ανέκδοτη δουλειά του Αλέκου Λεβίδη φέρει και τα δύο χαρακτηριστικά. Είναι ένα προσωπικό πολιτικό ημερολόγιο, καμωμένο με ζωγραφιές, σχέδια, κολάζ· και είναι το αρχείο του καλλιτέχνη, η περιπέτειά του στις μορφές και τις αφηγήσεις, όπου αποτυπώνεται ολοζώντανη και πλήρης η εποχή. Η εποχή είναι διφυής: στην Ευρώπη, όπου ζωγραφίζεται αυτό το ημερολόγιο, είναι η εποχή των εξεγέρσεων και της αμφισβήτησης, είναι ο καιρός της ποπ. Στην Ελλάδα, είναι η εποχή του ελληνοχριστιανικού kitsch, της κτηνώδους, καίτοι επιλεκτικής, βίας, και του ελαφρολαϊκού. Η ποπ της Δύσης χωράει μέσα της τον Χέντριξ και τον

2

Τσε, τον Γκοντάρ και τους Βιετκόγκ. Η καθ' ημάς ποπ χωράει το παντελόκι καμπάνα, τη μίνι φούστα κι έναν ορισμένο ευδαιμονισμό μεταξύ των νεόπλουτων και του αμέριμνου λαού· κι εκεί περίπου σταματούν οι ομοιότητες. Οι διαφορές περιλαμβάνουν το ΕΑΤ/ΕΣΑ, την Ασφάλεια, τα βασανιστήρια και τα έκτακτα στρατοδικεία· μια ιδιότυπη εκδοχή μεσογειακής δικτατορίας, μπολιασμένη με λατινοαμερικάνικα στοιχεία. Χονδρικά, η μόνη έμπρακτη αμφισβήτηση της δικτατορίας προέρχεται από τη νεολαία, η οποία με υπαρξιακά κυρίως κίνητρα, αλλά και αισθητικά και κουλτουραλιστικά, αντιτίθεται στη γελοιότητα και την κτηνωδία. Το ζωγραφικό ημερολόγιο του Αλέκου Λεβίδη, ενός νέου φοιτητή, αριστερού στην Ελβετία, που δίνεται από το πνεύμα του Μάη αλλά και από το πνεύμα της ελληνικής Χαμένης Ανοιξης, αφηγείται, σχολιάζει, καταγράφει αυτό το σύνθετο και ρευστό συγκείμενο. Στις μίξεις του συναντάμε φωτογραφίες, φωτοτυπίες, μονοτυπίες, κόμικς, κινηματογραφικά στόρι-μπορντ, σπαράγματα σκηνικών, τραγικές μάσκες, θεατρικούς χώρους, αρχαιοελληνικούς κίονες, νεοκλασικά κτίρια, αποκόμμα-

3

τα εφημερίδων... Απόηχος Ντε Κίρικο και παραθέματα Γκρέκο. Κι όμως: Η ποικιλία των γραφών δεν πηγάζει από έναν ανέμελο εκλεκτικισμό, αλλά από την ανάγκη να εκφραστεί η ιστορία εν τω γεννάσθαι· η αγωνία του ζωγράφου-αφηγητή είναι άμεσα αντιληπτή, την εισπνέεις μέσα από τους πόρους του φτηνού χαρτιού. Μπορούμε να υποθέσουμε, όχι αβάσιμα, ότι ο νεαρός ζωγράφος δεν έχει κατασταλάξει σε ένα στυλ, εξ ου και η πολυμορφία, αλλά θα ήμασταν πιο ακριβείς αν υποθέταμε ότι το ίδιο το υλικό της εξιστόρησης οδηγεί το χέρι του και του παρέχει τις μορφές και τους τρόπους. Το ζωγραφικό ημερολόγιο συγκροτεί εν πολλοίς μια ποπ της εξέγερσης, της οργής και της οδυνηρής ενηλικίωσης. Συχνά η πίκρα ποτίζει το χαρτί, εισπνέεις μια μελαγχολική στάση ενώπιον της άδικης ιστορίας, ενώπιον του φυσικού πόνου και της ηθικής εξουθένωσης των βασανιστηρίων, ενώπιον του κουρελιασμένου κορμιού. Εδώ ακριβώς σμίγουν ο Γκόγια και ο Ντε Κίρικο, εδώ υποφώσκουν ο Γικάσο, ο Εγγονόπουλος και ο Τσαρούχης· εφιαλτικοί όμως πια... Και πάνω απ' όλα μπορούμε να διακρίνουμε την τέχνη της παράθεσης: το ημερολόγιο ιδωμένο σαν μια ολότητα είναι ένα τεταμένο ψυχικό-πολιτικό docudrama, ντοκιμαντέρ και δράμα μαζί, μονταρισμένο από τα ready mades της

4

πραγματικότητας και από τις φορτισμένες γραμμές του καλλιτέχνη που μετουσιώνει το ωμό υλικό σε αλληγορία και μύθο.

Υποθέσαμε νωρίτερα ότι ο Αλέκος Λεβίδης στα τέλη της δεκαετίας '60 δεν θα ήταν ώριμος ώστε να διαλέξει ύφος και γραφή. Κι όμως, σε μερικά από τα σχέδια, με το πλεονέκτημα της εκ των υστέρων γνώσης, διακρίνουμε και τον ώριμο Λεβίδη, κυρίως στον τρόπο που οργανώνει τον χώρο, αλλά και στο ύφος του, αυτό που διαπνέει την ώριμη ζωγραφική του: μια προσωπική διασταύρωση κυβισμού και υπερρεαλισμού, πάνω σε χωνεμένο υπέδαφος μεσογειακού νατουραλισμού. Ως εκ τούτου, το αρχαιακό υλικό, που δημοσιεύει ο ζωγράφος μετά τόσες δεκαετίες σιωπής, έχει σοβαρό λόγο ύπαρξης και προσφέρεται για πολλαπλές αναγνώσεις. Όχι μόνο υποστασιώνει μια εποχή, το πνεύμα και το πάθος της, όχι μόνο κατορθώνει να μάς μιλήσει και να μας παρακινήσει να ξανασκεφτούμε, αλλά επιπλέον παρέχει μαρτυρία για τον ίδιο τον μάρτυρα-καλλιτέχνη, για την πορεία του και την εξέλιξή του· μαρτυρία για την περιπέτεια μιας γενιάς εντέλει, που διαμόρφωσε τη φυσιογνωμία της χώρας, που βάρυνε και ρυτίδιασε· και ανασαίνει ακόμη, παρ' όλη τη σκόνη.